

Eestin ja suomen verbinjohto

1. Johdin- vai merkityslähtöinen ote?

Sellaisten tyypillisten derivaatiokielten kuin eestin ja suomen sananjohtojärjestelmän kuvaukseen sisältyy ainakin kolme olennaista osaa: 1) johdinten luettelon laatiminen, 2) johdinten merkitysten eli niiden funktioiden kuvaaminen ja 3) johdosten morfofonologinen analyysi eli sen selvittäminen, millaisten kantasanojen mihin vartalonmuotoihin johdin liittyy, ts. kantasanan sanaluokan, tavuluvun, konsonanti- ja vokaalivartalon, astevaihtelun ynnä muiden tämäntapaisten seikkojen selvitys. Ongelmia on joka kohdassa, koska sananjohto ei ole niin säännöllistä kuin taivutus. Tavallinen kuvaustapa on laatia johdinten luettelo ja selvittää kunkin johtimen merkitykset. Toinen mahdollisuus on selvittää ensin derivatiiviset eli ne merkitykset, joita ilmaistaan nimenomaan derivatiivisin keinoin, ja tutkia sitten, millaisia johtimia käytetään kunkin derivatiivisen merkityksen ilmaisemiseen. Oikeastaan on kysymys siitä, valitaanko lähtökohdaksi semanttinen vai morfologinen näkökulma. Kummallakin lähestymistavalla on omat etunsa ja haittansa, sillä joka johtimella ei ole vain yhtä yksiselitteistä merkitystä eikä toisin päin kukaan merkitystä aina ilmaista samalla johtimella.

Kun kuvataan yhden kielen derivaatiosysteemiä, on ilmeisen tarkoituksenmukaista lähteä johtimesta, koska tavallisesti suffiksilla on useita merkityksiä ja näin on mahdollista esittää yhden suffiksin koko aineisto yhdessä paikassa. Suffiksilähtöinen ote on selväpiirteinen menetelmä, koska yhden suffiksin johdokset ovat tarkkarajainen ryhmä ja täten varmistuu kaikkien merkitysten mukaantulo. Yhtä kiintoisaa on seurata jonkin derivatiivisen merkityksen ilmaisemiseksi käytettäviä suffikseja, mutta se käy kätevämmän toissijaisena toimenä, ikään kuin läpileikkauksena sen jälkeen kun jokaisen johtimen derivatiiviset merkitykset on selvillä. Asiaan vaikuttaa sekin, että suomalais-ugrilaiset kielet ovat hyvin selvästi morfologisia kieliä.

Kontrastiivisessa tutkimuksessa tilanne on toinen. Täytyy löytää läh-

tökohta, joka olisi tutkittaville kielille yhteinen. Suuri osa eestin ja suomen johtimista on kyllä yhteistä alkuperää, mutta historiallinen kehitys on muuttanut alun perin yhteen kuuluvien johdinten muotoa ja jo johdinten luettelon laatiminen tuo mukanaan useita ongelmia.

2. Johdoksen ongelma

Mikä on synkronisesti johdos ja mikä ei? Esimerkiksi supistumaverbit ovat suomessa *A*-johdoksia. Eestissä niitä ei voi synkronisesti enää pitää johdoksina, koska johtimesta tai johtamisesta ei ole säilynyt mitään muuta merkkiä kuin sanan taivutustyyppi. Diakronisesti ne tietenkin ovat johdoksia, mutta nykykielessä on eestin ja suomen välillä eroja. Nominikantaisissa supistumaverbeissä kantasanan ja johdoksen merkityssuhteen selvitys käy päinsä useiden tutkijain soveltamalla parafrasi-menettelällä. Leena Kytömäen sanoin: ”Johdokselle on voitava konstruoida useampisanainen parafrasi, jonka merkitys on sama kuin johdosverbin ja joka sisältää johdoksen kantasanan.” (1977, 36.) Suomessa kantanominin vartalovokaali on verbissä muuttunut ja sitä voi pitää suffiksina: *meikki* ~ *meikata*, *filmi* ~ *filmata*, *korkki* ~ *korkata*. Eestissä kantasanan vartalovokaali ei muutu: nominikantaisia supistumaverbejä on vain *a*-vartaloisista nomineista, esim. *kõblas* : *kõpla* ’kuokka’ ~ *kõblata* ’kuokkia’, *sool* : *soola* ’suola’ ~ *soolata* ’suolata’, *tõrv* : *tõrva* ’terva’ ~ *tõrvata* ’tervata’. Muistakin nomineista muodostetaan samanlaisia verbejä selvästi ilman suffiksia, niin että vartalovokaali säilyy, esim. *puur* : *puuri* ’pora’ ~ *puurida* ’porata’, *tüür* : *tüüri* ’peräsin’ ~ *tüürida* ’ohjata, pitää perää’, *krohv* : *krohvi* ’rappaus’ ~ *krohvida* ’rapata’, *liim* : *liimi* ’liima’ ~ *liimida* ’liimata’, *lapp* : *lapi* ’paikka’ ~ *lappida* ’paikata’, *riim* : *riimi* ’loppusointu, riimi’ ~ *riimida* ’riimittää’, *raam* : *raami* ’kehys’ ~ *raamida* ’kehystä’. Uudissanojen jakautuminen kantanominin vartalovokaalin mukaan osoittaa, ettei tyypissä ole morfologista suffiksia. Jos kontrastiivisen tutkimuksen lähtökohdaksi otetaan johdinten luettelo, joutuu periaatteessa sama sananmuodostuskeino kummassakin kielessä eri paikkaan, mikä olisi vahinko, sillä koko sanaryhmä kuuluu selvästi yhteen.

Toinen ongelmallinen ryhmä on kaksitavuiset *i*-vokaalivartalot. Historiallista taustaa huomioon ottamatta on vaikea päättää, milloin on kyseessä johdin, milloin vartalovokaali. Esimerkiksi sellaisissa sanoissa kuin *sähvima* ’välkkyä’, *kompima* ’tunnustella, koetella’, *lúkkima* ’pujotella’, *kopsima* ’koputella’, *torkima* ’pistellä’ on selvästi tunnistettavissa johdoksen frekventatiivinen luonne, vrt. sanoihin *sähvama* ’välähtää’, *kompama* ’koskettaa’, *lúkkama* ’työntää, lykätä’, *kopsama* ’kopauttaa’,

torkama 'pistää', joiden merkitys on momentaaninen. Mutta esimerkiksi sanoja *õppima* 'oppia' tai *juhtima* 'johtaa' voi pitää johdoksina ainostaan kielihistoriallisesti. Sama ongelma on suomessa, vrt. *hyppiä*, *kiipiä*, *kuiskia* mutta toisaalta *etsiä*, *hankkia*, *hiipiä*.

Nominikantaisia *i*-verbejä on eestissä kahdenlaisia. Jos vartalovo-kaali on muuttunut, niitä voi pitää *i*-johdoksina: *sõdima* 'sotia' ~ *sõda*, *kerima* 'keriä' ~ *kerä*, *poegima* 'poikia' ~ *poeg* : *poja* : *poega*, *koorima* 'kuoria' ~ *koor* : *koore*. Ainakaan synkronisesti johdinta ei ole, jos kantanomini on *i*-vartaloineen (ks. edeltä). *i*-johdosten joukossa on historiallisesti myös passiiviverbejä; toisen tavun alkuperäistä *y*:tä edustaa nykyeestissä *i*: *püsuma* 'pysyä', *ühtima* 'yhtyä', *säilima* 'säilyä'. Nykyeestissä näitä on synkronisesti vaikea pitää johdoksina, koska kantasanaa ei ole eikä kielenkäyttäjät tajua niitä johdoksiksi, sillä nykykielen aktiivisena passiivi- ja refleksiiviverbien johtimena toimii pelkästään *u*. Puhekielessä näistä muodostetaan usein ''oikeita johdoksia'' *u*-johtimen avulla: *säiluma*, *ühtuma*. Uusissa passiivi- ja refleksiiviverbeissä, joissa kantasana on olemassa, käytetään myös kaksitavuisia *u*-johdinta.

Samanlainen esimerkki löytyy deverbaalien ryhmästä. Teonnimet, joissa suomessa on vokaalisuffiksi: *lento*, *voitto*, *juoksu*, *käskey*, ovat eestissä loppuheiton vuoksi suffiksittomia ja kuuluvat synkronisesti kaikki samaan johtamattomien nominien ryhmään: *lend*, *võit*, *jooks*, *käsk*. Historiallinen suffiksi on säilynyt kantaverbistä poikkeavana vartalovo-kaalina: *lend* : *lennu*, *võit* : *võidu*, *jooks* : *jooksu*, *käsk* : *käsu*. Eestin tutkijoilla on eri käsityksiä siitä, ovatko ne siltikin johdoksia, joiden suffiksi tulee näkyviin vain tietyissä sijamuodoissa, vai onko syytä käsitellä niitä pelkästään synkronisesti, johtamattomina sanoina. Johdin on säilynyt vain sellaisissa kaksitavuisissa, joiden ensimmäinen tavu on lyhyt: *elada* ~ *elu* 'elo, elämä', *olla* ~ *olu* 'olo', *teha* : *tegema* ~ *tegu* 'teko', *idaneda* ~ *idu* 'itu'. Koska suomen toisen tavun *o*:ta vastaa eestissä *u*, kuuluvat suomen *o*- ja *u*-johdokset eestissä samaan ryhmään *u*-johdoksina. Toisaalta koska suomen toisen tavun *y*:tä vastaa eestissä joskus *i* ja joskus *u*, osa suomen *y*-johdoksista on eestissä *i*-vartaloisia: *sünd* : *sünni* 'synty', osa *u*-vartaloisia: *käsk* : *käsu* 'käsky' eli toisen käsityksen mukaan niissä on joko *i*- tai *u*-johdin. On selvää, että riippumatta siitä mitä tässä pitää suffiksina, kontrastiivisessa tutkimuksessa kaikki nämä teonnimet on käsiteltävä samassa ryhmässä.

3. Johdinvarianttien ongelma

Suffiksien luettelon laatimista vaikeuttavat johdinvariantit, jotka synkronisesti ovat kummassakin kielessä erilaiset mutta ovat samaa alkuperä-

rää tai ainakin saman suffiksin toisintoja. Esimerkiksi TA-johtimen varianteista *sta* ja *nta* (eestin *nda*) ovat suomen ja eestin verbeille yhteiset. *lda* on vain eestin variantti ja syntynyt siitä, että diakroninen ja synkroninen analyysi saattavat suhtautua eri tavoin kannan ja johtimen rajaan. Esimerkiksi eestin verbit *juubeldada* 'juhla, viettää merkkipäivää', *heegeldada* 'virkata', *tükeldada* 'paloittaa', *kritseldata* 'töhortää' ovat historiallisesti kaikki *da*-johdoksia saksasta lainatuista verbeistä, joissa *l* kuuluu vartaloon. Eestissä lainaverbeihin liittyi useimmiten oma johdin ja johtimista tavallisin oli *ta*, johon ei liittynyt mitään kiinteää merkitystä. Mutta synkroninen analyysi yhdistää ensimmäiset kolme eestissä käytettäviin nomineihin *juubel* 'merkkipäivä, juhla', *heegel(nöel)* 'virkkuu(koukku)' ja *tükk* 'pala, kappale' ja aiheuttaa niiden erilaisen morfologisen analyysin: *juubel/da/da*, *heegel/da/da* mutta *tüke/lda/da*; vokaalin muutos suffiksin edellä on eestin derivaatiosysteemissä melko tavallinen eikä estä tällaista analyysia. *Kritseldata* ei ole synkronisesti lainkaan analysoitavissa kannaksi ja johtimeksi, koska kanta on uniikki eikä sitä ole eestissä otettu erikseen käyttöön. Koska kielenkäytössä johdoksen läpinäkyvyyttä arvioidaan ennen kaikkea kannan perusteella eli sen perusteella mistä sana on muodostettu eikä niinkään millä johtimella se on rakennettu, on syntynyt johdinvariantti *lda*, jota analogisesti käytetään uusien itsenäisten verbien muodostukseen; esimerkiksi *liia/lda/da* 'liioitella' ja *uhke/lda/da* 'ylpeillä' ovat jo yksiselitteisesti *lda*-johtimisia.

Ei ole helppo ratkaista, milloin on kyseessä synkronisesti eri johdin, milloin saman johtimen fonologinen variantti eli allomorfi. Esimerkiksi *ta* ja *tta* ovat käytössä sekä suomessa että eestissä mutta eri perustein. Foneettisesti suomen *ta*-johdinta vastaa eestin *da* ja suomen *tta* on eestin *ta*. Mutta *ta* ja *da* ovat nykyeestissä selviä allomorfeja — valinta riippuu siitä, onko johdin soinnillisen vai soinnittoman konsonantin jäljessä: *d* liittyy soinnilliseen konsonanttiin, *t* taas vokaaliin tai soinnittomaan konsonanttiin. Siksi suurin osa suomen *ta*- ja *tta*-johdoksia kuuluu eestissä samaan ryhmään *ta*-johdoksina; esimerkiksi suomen *ta*-johdokset *herättää*, *jätää* ja suomen *tta*-johdokset *johdattaa*, *suorittaa*, *kouluttaa* kuuluvat eestissä yhtenäiseen ryhmään: *äratada*, *jätada*, *juhatada*, *sooritada*, *koolitada*.

Sisäheiton tuloksena osa suomen *ta*- ja *tta*-johdoksista on eestissä *t*-johdoksia: *söö/t/ma* 'syöttää', *joo/t/ma* 'juottaa', *muu/t/ma* 'muuttaa', *pääs/t/ma* 'päästää, pelastaa'. Mutta synkronisesti *t*-johtimen käytöllä ei ole foneettisia perusteluja: vokaaliloppuiseen yksitavuiseen kantaan voi liittyä (ja nykykielessä liittyykin) myös *ta*: *jää/ta/ma* 'jäätää' *töö/ta/ma* 'työskennellä'. Siten myös *t* on synkronisesti itsenäinen *ta*-johtimen variantti.

Variantteja on muillakin verbinjohtimilla. *le*-johtimen rinnalla käytetään suffikseja *skle*, *tle*, *dle*. *u*-johtimeen liittyvät diakronisesti sen etuvokaalinen vastine *i* sekä samoin historiallisesti johdinyhdistelmät *bu*, *bi*, *ku*, *gu*, *ki*, *gi*. *u*-johtimella on lisäksi konsonanttialkuinen variantti *du*, joka esiintyy silloin, kun kantavartalo päättyy soinnilliseen konsonanttiin, jonka edellä on pitkä vokaali tai diftongi: *keel/du/ma* 'kieltäytyä', *sool/du/ma* 'suolautua', *pain/du/ma* 'taipua'. Samankaltaisia variantteja esiintyy useita myös suomessa. Ilmeisesti kontrastiivisessakin tutkimuksessa joutuu selvittämään, miten variantit ovat diakronisesti kehittyneet ja heijastuuko historiallinen kehitys johdinvarianttien käyttöön. Nykykielen sananjohtoa kuvattaessa äskeisentapaiset variantit lieenee tarkoituksenmukaista käsittää itsenäisiksi epäproduktiivisiksi johtimiksi. Tietenkään tähän ei saa sekoittaa tapauksia, joissa nykykielessäkin selvästi on kyseessä suffiksikombinaatio, ts. kaksi eri johdinta. Näin *nda* on tavallisesti *ne* + *ta*: *suur/ne/ma* 'suureta' + *da* → *suure/n/da/ma* 'suurentaa', *ala/ne/ma* 'aleta' + *da* → *ala/n/da/ma* 'alentaa', mutta *nda* voi olla myös itsenäinen johdin: *kava/nda/ma* 'suunnitella', *töe/nda/ma* 'todistaa'. *tle* on usein kombinaatio *ta* + *le*: *töö/ta/ma* + *le* → *töö/t/le/ma* 'muokata, viimeistellä', *esi/ta/ma* + *le* → *esi/t/le/ma* 'esitellä', mutta *tle* saattaa yhtä hyvin olla itsenäinen: *ime/tle/ma* 'ihmetellä', *küsi/tle/ma* 'kysellä'.

Millaisia päätelmiä esimerkkien perusteella voi tehdä? Ensiksi on selvää, ettei pelkkä synkroninen kuvaus anna luotettavia tuloksia, joten sukukielten kontrastiivinen tutkimus edellyttää diakronian huomioonottoa. Eestin ja suomen aineistoa katsellessa tuntuu, että samoja asioita on eri kielissä lähestytty eri tavoin ja päällimmäinen kysymys on ilmeisesti juuri diakronisen ja synkronisen analyysin raja. Usein on ongelmanna myös johtimen ja kannan rajalla oleva vokaali: kuuluuko se johtimeen vai kantaan vai onko vartalovokaali muuttunut johtimen edellä? Tällaisista asioista on sovittava, ennen kuin voi esittää verrattavien kielten johdinten luettelot.

Toinen päätelmä on, että kontrastiiviseen johto-oppiin ei sovi se tavallinen käytäntö, että laaditaan johdinten luettelot ja selvitetään kunkin johtimen merkitykset. Historiallinen kehitys on liian paljon muuttanut alun perin yhteen kuuluneiden johdinten muotoa.

Kantakielen yleinen systeemi ja rakenne on sukukielissä useimmiten säilynyt melko yhtenäisenä. Samoin derivatiiviset merkitykset ovat suurimmaksi osaksi yhteiset. Tästä syystä kontrastiivisen johto-opin kuvauksessa saataneen tyydyttävämpiä tuloksia, kun lähdetään liikkeelle derivatiivisista merkityksistä ja selvitetään ne ensiksi kummastakin kielestä. Yhteisistä merkityksistä kuvataan niiden ilmaisukeinot kummasakin kielessä, ts. inventoidaan samat ja eri johtimet sekä selvitetään,

ovatko eri johtimet yhteisen johdinkannan muunnoksia vai pelkästään toisessa kielessä kehittyneitä uusmuodosteita.

4. Modifioijat

Eeva Kangasmaa-Minnin jo klassiseksi käyvä kolmijako modifioiviin, muuntaviin ja muuttaviin derivaatiosuffikseihin sopii hyvin kontrastiivisenkin tutkimuksen perustaksi (1981, 44). Modifioivat suffiksit ovat siinä mielessä puhtaasti semanttisia, että ne eivät aiheuta muutoksia kantaverbin syntaksiin vaan ainoastaan sävyttävät toiminnan laatua. Tyypillisiä modifioivia johtimia ovat frekventatiivi- ja momentaanijohtimet.

Eestissä on kahdenlaisia frekventatiiveja. Toisen ryhmän muodostavat *le-* (myös *skle* ~ *tle*) ja toisen *u-* ja *i-*johtimiset. *le-*verbit ilmaisevat epäsäännöllisesti ja päämäärättömästi toistuvaa toimintaa kuten suomessakin (vrt. Wiik 1975). Frekventatiivisten *i-* ja *u-*johdosten merkityksessä tuollaista epäsäännöllisyyden piirrettä ei ole, vaan ne merkitsevät yksinkertaisesti ajaltaan rajallisen toiminnan uusimista useita kertoja, vrt. *hõikama* 'huikata' ~ *hõiklema* 'huikkailla' ~ *hõikuma* 'huikkia'. Merkitysero aiheutuu osaksi johdosten kantaverbeistä: *u* ja *i* liittyvät ennen kaikkea momentaanisiin deskriptiiviverbeihin, kun *le-*johdosten kantaverbit merkitsevät pysyvää toimintaa, missä tapahtumakertoja on mahdoton laskea ja johdoksen merkitys siten on vähemmän konkreettinen, vrt. *eksima* 'eksyä' ~ *ekslema* 'harhailla', *tegema* 'tehdä' ~ *tegelema* 'harrastaa, olla tekemisissä'. Mutta myös *le* voi liittyä momentaaniverbeihin eikä samakantaisten *u-* ja *le-*johdosten merkitys tällöin ole sama, vrt. *välkuma* 'välkkyä' ~ *välgatama* 'välähtää' ~ *välgatlema* 'välähdellä', *võppuma* 'täristä' ~ *võpatama* 'vavahtaa' ~ *võpatlema* 'vavahdella'. *le* muuttaa aina kantasanailla ilmaistun toistumisen epäsäännölliseksi, vrt. *hõikuma* ja *hõiklema*, *võnkuma* ja *võnklema*. Tämä kertoo kantasanojen erilaisuuden lisäksi suffiksien eri merkityksistä.

Momentaanijohdin on eestissä *ata* (joskus myös *ahta*). *ata-*johdosten kantasanaana on tavallisimmin luonnonääntä merkitsevä verbikanta: *praksatama* 'räsähtää', *kriiksatama* 'kirshahtaa', *piuksatama* 'piipahtaa, hiiskahtaa'. Useiden *ata-*johdosten rinnalla on käytössä samasta kannasta muodostunut frekventatiivinen *u-*johdos, joka ilmaisee, että sama ääni toistuu useita kertoja: *praksuma*, *piuksuma*. Toinen sopiva kantasanojen ryhmä on liikettä ilmaisevat verbit, nekin usein deskriptiivisiä: *jõnksatama* 'nykäistä', *volksatama* 'pulskahtaa, loikata', *võpatama* 'vavahtaa', *liigatama* 'liikahtaa'. *ahta* on *ata-*johtimen rinnakkaismuoto, mutta eestiin sopimattoman äänteellisen rakenteen takia (*-ht-* jälkitävyys) käytetään *ahta*-varianttia melko vähän, pääasiallisesti tyylikeinona runollisessa ilmaisussa.

Eestin momentaaniverbit ovat aina intransitiivisia. Momentaani- ja frekventatiivijohdokset ovat lujassa oppositiossa keskenään, eikä eestissä siis ole suomen *aise*-johdoksia vastaavia tapauksia, joissa momentaanin ja frekventatiivin raja ei ole ilman muuta selvä (ks. Wiik 1978, 184; Kangasmaa-Minn 1981, 56).

5. Muuntajat

Muuntajasuffiksit vaihtavat intransitiivisen verbin transitiiviseksi tai transitiivisen intransitiiviseksi. Kausatiivijohdin *ta* liittyy intransitiiviseen kantaverbiin ja johtaa siitä transitiivisen eestissä niin kuin suomesakin: *kasvama* ~ *kasvatama*, *langema* 'kaatua' ~ *langetama* 'kaataa', *lõppema* 'loppua' ~ *lõpetama* 'lopettaa'. Kantasana voi olla myös intransitiivinen johdos, joko translatiivinen *ne* tai luonnonääntä ilmaiseva *ise*-johdos: *halvenema* 'huonota' ~ *hävendama* 'huonontaa', *kergema* 'kevetä' ~ *kergendama* 'keventää'; *helisema* 'soida, helistä' ~ *helisutama* 'soittaa, helistää', *mürisema* 'jyristä' ~ *müristama* 'jyristää'. Kuraatiivijohdoksia eestissä ei ole.

Useat johtimet muuntavat transitiivisen verbin intransitiiviseksi. Eeva Kangasmaa-Minn kirjoittaa, että modifioijat eivät normaalitapauksissa aiheuta kategoriamuutoksia eivätkä erikoistapauksissakaan juuri omaksu muuttajan roolia (1982, 44). Kuitenkin eestin frekventatiivijohdin *le* muuntaa usein transitiivisen verbin intransitiiviseksi ja johtaa myös nomineista verbejä säilyttäen frekventatiivisen merkityksensä. Transitiivisesta verbistä intransitiivisen johtaa *le* esimerkiksi seuraavissa tapauksissa: *peksma* 'piestä, hakata, hutkia' ~ *pekslema* 'heitlehtiä', *vaevama* 'vaivata, rasittaa' ~ *vaevlema* 'kitua, kärsiä', *tõmbama* 'vetää, temmata' ~ *tõmblema* 'nytkähdellä', *viskama* 'heittää, viskata' ~ *viskalema* 'heitlehtiä', *kaebama* 'valittaa' ~ *kaeblema* 'vaikeroida', *kiitma* 'kehua, kiittää' ~ *kiitlema* 'kerskailla'. *le*-johtimella voi olla myös resiprookkinen merkitys; siinäkin tapauksessa se johtaa transitiivisesta verbistä intransitiivisen: *purema* 'purra' ~ *purelema* 'tapella (hampain)', *kiskuma* 'kiskoa, vetää' ~ *kisklema* 'tapella', *tõukama* 'työntää' ~ *tõuklema* 'tungeksia', *vestma* 'kertoa' ~ *vestlema* 'keskustella'.

Toinen suffiksi, joka johtaa transitiiviverbeistä intransitiivisia, on refleksiivinen tai passiivinen *u*: *riietama* 'pukea' ~ *riietuma* 'pukeutua', *leidma* 'löytää' ~ *leiduma* 'löytyä'. Johtamisen suunta on selvä: kausatiiviverbeistä muodostetaan refleksiivi- ja passiiviverbejä, päinvastoin ei koskaan. Kausatiivisuffiksi voi kyllä liittyä *u*-johdoksiin, mutta silloin on kyseessä nominikantainen translatiivinen *u*-johdos.

6. Muuttajat

Muuttajasuffiksit vaihtavat sanaluokkaa. Ne johtavat nomineista ja ad-
verbeista verbejä. Muuttajasuffikseja on useita. Olen käyttänyt niiden
merkitysten kuvaamiseen lähinnä samaa menetelmää kuin Leena Kytö-
mäki ja Marjatta Haipus eli yrittänyt selvittää kantanominien rooleja.
Suffiksilla voi olla yksi perusmerkitys, josta tosin tavallisesti on muuta-
mia poikkeuksia, tai sillä voi olla vain yleinen merkitys — verbintää no-
mini. Verbin tarkempi merkitys riippuu tällöin kantasanan semantiikas-
ta eli siitä, millainen on kantasanan tavallisin tai luonnollisin rooli toi-
mintatilanteessa. Yleisin denominaalinen verbinjohdin on *ta*. Sen avulla
ilmaistaan pääasiallisesti seuraavia semanttisia suhteita. Osa niistä on
eestissä samoja kuin suomessa, mutta erojakin on.

a) Verbi ilmaisee toimintakohteen tilan muuttamista kantasamalla il-
maistun kaltaiseksi: *avardama* 'avartaa', *puhastama* 'puhdistaa', *silbita-
ma* 'tavuttaa', *võrdsustama* 'yhtäläistää', *kortsutama* 'rypistää'. Jotkut
tutkijat pitävät näitäkin nominikantaisia verbejä kausatiiveina (esim.
Haipus 1980).

b) Kantasana ilmaisee välinettä, verbi välineen avulla tapahtuvaa toi-
mintaa. Useita tällaisia johdoksia saadaan työkalujen nimistä: *höövel-
dama* 'höylätä', *kühveldama* 'lapioida', *pidurdama* 'jarruttaa', *vasarda-
ma* 'vasaroida'. Kuljetusvälinettä merkitsevistä kantasanoista saadaan
liikkumisverbejä: *laevatama* 'kulkea laivalla', *suusatama* 'hiihtää', *aeru-
tama* 'soutaa, meloa', *kelgutama* 'kelkkailla', *parvetama* 'lautata'.

Aineennimitykset kantasanaan ilmaisevat tavallisesti jollakin katta-
mista tai päällystämistä: *vahatama* 'vahata', *hõbetama* 'hopeoida', *pigi-
tama* 'pietä', *kreemitama* 'voidella'. Useat konkreettiset nominit ilmaise-
vat välinettä, joka lisätään toimintakohteelle tai jolla kohde varustetaan:
saduldama 'satuloida', *kinnastama* 'pukea kintaat', *trellitama* 'varustaa
ristikoin', *takutama* 'tappuroida'. Kantasana voi merkitä myös soittoväli-
nettä: *viiludama* 'soittaa viulua', *kanneldama* 'soittaa kannelta' tai sul-
kemisvälinettä: *aheldama* 'kahlita', *riivitama* 'salvata', *ankurdama* 'ank-
kuroida'.

c) Edelleen kantasana voi ilmaista tilaa, verbi tuossa tilassa olemista.
Leena Kytömäki käyttää näistä verbeistä nimitystä statusjohdokset: *ka-
valdama* 'viekastella', *looderdama* 'laiskotella', *punetama* 'punoittaa',
külmetama 'palella', *põlvitama* 'olla polvillaan', *kõhutama* 'olla vatsal-
laan. Koska tila-adverbit usein merkitsevät sekä johonkin tilaan joutu-
mista että tilassa olemista, ovat niihin korreloivat verbitkin vastaavasti
kaksimerkityksisiä: *Poiss põlvitas nurgas* 'Poika oli polvillaan nurkassa'
tai *Poiss põlvitas nurka* 'Poika polvistui nurkkaan'.

d) Pienen mutta avoimen johdosryhmän muodostavat verbit, jotka

ilmaisevat jonkin sanan ääntämistä tai käyttämistä: *sinatama* 'sinutella', *jaatama* 'myöntää', *prouatama* 'rouvitella', *halootama* 'huutaa haloota'.

sta-johdinta käytetään osaksi samoissa merkityksissä kuin *ta*-johdinta, mutta sen käyttöalue ei ole niin laaja kuin *ta*-johtimen. Useimmiten *sta*-johdokset ilmaisevat toimintakohteen tilan muuttamista, kantasana taas ilmaisee muutoksen tulosta: *peenestama* 'hienontaa', *julgestama* 'varmistaa, turvata', *aurustama* 'höyrystää', *killustama* 'pirstoa', *kivistama* 'kivittää'. Usein *sta*-johdosten kantanominit ilmaisevat välinettä, jolla toimintakohta varustetaan tai joka siihen lisätään: *tarastama* 'aidata', *luugistama* 'varustaa luukuin', *löhnastama* 'hajustaa'.

Samamerkityksisten *ta*- ja *sta*-johdinten tehtävät ovat johonkin määrin jakautuneet. Verbi- ja adverbikantaan liittyy pääasiallisesti *ta*. Myös denominaalien joukossa *ta*-johtimen merkitys on laajempi. Molempia suffikseja voi käyttää erityisesti silloin, kun kantasana merkitsee toiminnan tulosta tai välinettä, jolla kohde varustetaan. Näissä merkityksissä *sta*-johdin on nykykielessä produktiivisempi, mikä ilmenee uudissanoista ja sanojen lukumäärästä. *ta*-johdinta käytetään näissä merkityksiryhmissä silloin, kun kantasana on konsonanttiloppuinen: *madaldama* 'madaltaa', *julgustama* 'rohkaista'; kaksitavuiseen vokaalivartaloon taas liittyy useimmiten *sta*. Raja on tosin melko epäselvä; ero on pikemmin tilastollinen.

nda-johdoksista muodostavat pienen itsenäisen ryhmän verbit, jotka eestissä samoin kuin suomessa merkitsevät kääntämistä johonkin kieleen. Kantasanaksi kelpaa eestissä vain kaksitavuinen kielen nimitys: *eestindama* 'eestintää', *soomendama* 'suomentaa', *rootsindama* 'ruotsintaa'.

Translatiivisia verbejä, jotka ilmaisevat kokijan tilan muuttumista, johtavat nomineista ja adverbeista *ne* ja *u*: *noorenema* 'nuoretä', *külmenema* 'kylmetä', *ägenema* 'yltyä, koveta, paheta'; *märguma* 'kastua', *leiguma* 'haaltua', *selguma* 'selvitä', *pehmuma* 'pehmitä', *orbuma* 'orpoutua'. Kuten näkyy, sekä *ne* että *u* voivat liittyä adjektiivieihin. *ne*-johdokset ovat komparatiivisia kuten suomessakin, *u*-johdoksista komparatiivisuus sen sijaan puuttuu, vrt. *leiguma* ja *leignema* 'haaleta'. Substantiivikantaisia johdoksia tähän merkitykseen muodostetaan vain *u*-johtimen avulla; samoin jos kantasana on johdos, toiseksi johtimeksi käy pelkästään *u*: *peenestuma* 'hienontua', *rikastuma* 'rikastua'. Semanttisesti voi näissä tapauksissa pitää kantana sekä nominia että (*s*)*ta*-suffiksista verbiä, mutta morfologisesti eritellen kyseessä on johdinyhdistelmä (*s*)*ta* + *u*: *peen* 'hieno' > *peene/sta/ma* 'hienontaa' ~ *peene/st/u/ma* 'hienontua'.

Denominaaliset *u*-johdokset voivat edelleen ilmaista johonkin paikkaan tai tilaan joutumista: *randuma* 'rantautua', *raevuma* 'raivostua', *ar-*

muma 'rakastua', *kalduma* 'kallistua', *mööduma* 'ohittaa'. Substantiivikantaiset *ne*-johdokset ovat statusjohdoksia eli merkitsevät pysyvässä tilassa olemista: *häbenema* 'hävetä', *piirnema* 'rajoittua', *võlgnema* 'olla velkaa', *külgnema* 'olla kylki kyljessä'.

Useita nominikantaisia johdoksia muodostetaan *tse*-johtimella. *tse*-johdoksilla on usein pejoratiivinen tai ironen sävy. Useimmiten ne merkitsevät jäljittelyä, matkimista, jonkun tai jonkin kaltaisen toiminnan yrittämistä: *peremehetsema* 'käyttäytyä koppavasti, isännöidä', *tolatsema* 'pelleillä, narritella', *semutsema* 'kaveerata, kaveroida'. Ne voivat ilmaista myös jossakin tilassa olemista, taas ironisessa sävyssä: *tujutsema* 'oikkuilla', *võimutsema* 'käyttää oman käden oikeutta, harjoittaa laitonta valtaa', *vaenutsema* 'olla sotajalalla', *salapäratsema* 'salaila, salamyhkäillä'. *tse*-johdoksen kantasana on usein vierasperäinen, mikä on harvinaista eestin derivaatiosysteemissä: *sentimentaaltsema* 'tunteilla', *primadonnatsema* 'diivailla'. Semanttisesti *tse*-johdokset ovat statusjohdoksia, mutta merkitykseen sisältyy omaperäinen tyylivivahde.

Pejoratiivissävyisiä *tse*-johdoksia syntyy edelleen adjektiivikannoista: *toorutsema* 'törkeillä', *õlutsema* 'ilkeillä', *kadetsema* 'kadehtia', *tigetsema* 'äkäillä', *toretsema* 'komeilla'. On toki myös neutraaleja *tse*-johdoksia, joissa ei ole mitään pejoratiivista sävyä; ne merkitsevät pysyvää olotilaa: *rõõmutsema* 'iloita', *lõbutsema* 'huvitella', *pidutsema* 'juhlia', *hoolitsema* 'huolehtia'. *tse*-verbien kantasana voi merkitä myös välinettä; näihinkään johdoksiiin ei liity pejoratiivista sävyä: *rehitsema* 'haravoida', *õngitsema* 'onkia', *sõrmitsema* 'sormeilla'.

Kaikkiin *tse*-verbeihin liittyy aktiivinen subjekti eli agentti. Sen takia esimerkiksi adjektiiveista sopivat kantasanoiksi sellaiset, jotka kuvaavat ihmisluonnetta. Tämä on adjektiivikantaisten *tse*-johdosten perusero *ne*-verbeihin, joihin liittyy pääasiallisesti kokijaa tai kohdetta ilmaiseva subjekti, vrt. *haigus ägeneb* 'sairaus pahenee', mutta *inimene ägetseb* 'ihminen kiivastuu'.

Kuten aiemmin totesin, frekventatiivijohdin *le* voi liittyä myös nominikantaan. Denominaaliset *le*-verbit merkitsevät usein liikettä tai tilaa, joka jossakin mielessä muistuttaa kantasanan tarkoitteen muotoa tai ominaisuuksia: *looklema* 'kiemurrella' ~ *look* 'luokka', *siuglema* 'kiemurrella' ~ *siug* 'käärme', *ringlema* 'pyöriä', *unelema* 'unelmoida', *ristlema* 'risteillä'. Kantasana merkitsee välinettä johdoksessa *vihtlema* 'vihtoa'. Osa *le*-johdoksista merkitsee pysyvässä tilassa olemista: *närvlema* 'hermoilla', *mõnulema* 'nautiskella', *ihalema* 'ihailla', *kauplema* 'käydä kauppaa'. Adjektiivikantaisia ovat *igavlema* 'olla ikävissään', *laisklema* 'laiskotella'.

Aivan samojen mallien mukaan muodostetaan eestissä ja suomessa *ise*-johdoksia. Niillä merkitään myös eestissä luonnonääntä ilmaisevia

verbejä. Kannan rakenne on (C)VC: *sumisema* 'surista', *kahisema* 'kahista', *pragisema* 'ryskyä'.

Olen edellä keskittynyt isohkoihin johdosryhmiin, pienehköjä epäproduktiivisia ryhmiä olisi paljon lisää. Nominijohdoksiin verrattuna verbijohdosten merkitys riippuu paljon enemmän kantasanan semantiikasta; sen takia verbijohdosten produktiivisten johtomallien eristäminen ja kuvaaminen on paljon vaikeampaa ja vain melko yleisesti ja rajallisesti voi ennustaa uudisjohdoksen tarkkaa merkitystä. Tietenkin on runsaasti leksikaalistuneita johdoksia ja samoin sellaisia, joilla on jokin erityinen merkityssuhde kantasanaan; niitä en ole tässä ottanut huomioon. Tarkoitukseni oli osoittaa derivaatiosteemien samankaltaisuus eestissä ja suomessa. Yhtäläinen verkosto tarjoaa hyvän pohjan tarkemmille vertaileville tutkimuksille.

LÄHTEET

- HAIPIUS, MARJATTA — PÄÄKKÖNEN, HELVI 1980: *Nykysuomen denominaalisista verbijohdoksista*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 19. Oulu.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1982: *Derivaatiokielioppia I: verbijohdokset*. *Sananjalka* 24. Turku.
- KYTÖMÄKI, LEENA 1977: Suomen verbijohdosten generointia. Lisensiaatintyö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- WIK, KALEVI 1975: Suomen frekventatiivi ja kontinuaatiivi. *Virittäjä*.
- 1978: Suomen kielen momentaanijohdoksista. *Rakenteita*. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 8. 2. 1978. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku.

REET KASIK: Die Verbalableitung im Estnischen und Finnischen

In typischen Derivationssprachen, wie sie das Estnische und Finnische darstellen, erfaßt die Beschreibung des Ableitungssystems drei wesentliche Punkte: 1) Klärung und Erstellung eines Verzeichnisses der Suffixe, 2) Beschreibung der Suffixbedeutungen und 3) morphophonologische Analyse der Ableitungen.

Die übliche Beschreibung verfährt gerade in dieser Reihenfolge: Es wird ein Verzeichnis der Suffixe angefertigt und die Bedeutungen für jedes Suffix werden erörtert. Eine andere Möglichkeit besteht darin, zunächst die derivativen Bedeutungen zu erarbeiten, d.h. die Bedeutungen, die speziell auf derivativem Wege zum Ausdruck kommen, und dann zu untersuchen, welche Suffixe verwendet werden, um die jeweilige derivative Bedeutung anzuzeigen.

Bei kontrastiver Untersuchung muß eine Ausgangsbasis gefunden werden, die den zu untersuchenden Sprachen gemeinsam ist. Ein Verzeichnis der Suffixe kommt nicht einmal bei verwandten Sprachen als derartige Ausgangsbasis in Frage, weil die historische Entwicklung die Form von ursprünglich zusammengehörenden Suffixen verändert hat; beispielsweise stellen die finnischen Kontraktionsverben mit dem Suffix *a* ebenso wie die Verbalsubstantive mit einem Vokalsuffix im heutigen Estnisch überhaupt keine Ableitungen dar. Offensichtlich zeitigt reine synchronische Beschreibung keine zuverlässigen Ergebnisse, so daß die kontrastive Untersuchung verwandter Sprachen voraussetzt, daß auch der diachronische Aspekt miteinbezogen wird.

Das allgemeine System und die allgemeine Struktur einer Ursprache ist in den verwandten Sprachen zumeist in relativ einheitlicher Form bewahrt. Ebenso sind die derivativen Bedeutungen in verwandten Sprachen zum großen Teil gleich. Daher dürfte man bei der Beschreibung der sprachlichen Erscheinungen in einer kontrastiven Wortbildungslehre zu befriedigenderen Resultaten dann gelangen, wenn man von den derivativen Bedeutungen ausgeht und sie zuerst für beide Sprachen getrennt erörtert. Was die gemeinsamen Bedeutungen anbelangt, so werden ihre Ausdrucksmittel in beiden Sprachen beschrieben, d.h. die gleichen und unterschiedlichen Suffixe werden inventarisiert. Außerdem wird geklärt, ob die verschiedenen Suffixe eine Variante des Ursuffixes oder lediglich einzelsprachspezifische Neubildungen darstellen.